Ա Ի Ե Տ Ա Ց Ե Ր

Շ Ա Բ Ա Թ Ա Թ Ե Ր Թ

Կ Ր Ո Ն Ա Կ Ա Ն, Ո Ւ Ս Ո Ւ Մ Ն Ա Կ Ա Ն, Ը Ն Տ Ա Ն Ե Կ Ա Ն Ե Ւ Ք Ա Ղ Ա Ք Ա Կ Ա Ն

Կը հրատարակուի ամէն երեքշաբթի : Տարեկան գինն է 1 ½, վեց ամսուանը ¾ մէճիտիէ, կանխիկ, և հասը 40 փարա : Գրութեան վերաբերեալ նամակներ ուղղուելու են առ Մր. Տուայթ, խմբագրութեան վերաբերեալներն՝ առ Մր. Կրին, Կ. պոլիս, Ա.

ՀԱՏՈՐ 32. ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ· ՅՈՒԼԻՍ 24· 1877 ԹԻՒ 30

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

Աշխարհը ապացոյց է Աստուծոյ : — Հաւատարիմ բարեկամ մը : — Անգղիերէն Թուրքերէն բառարան : — Նորատիպ մատեան : — Քրիստոնէութեան դարձող Հրեայք : — Բայբերդ : — Երկու խնդիրք : — Երկաթի ժանկը հանել : — Մարդ Աստուածաշունչ : — Խարբերդէն նամակ մը : — Հոմ դպրոցի հարցաքննութեան հանդէսը : — Մայրաքաղաք մէջ արդիւնաբերական հանդէսը : — Ծանուցում : — Քաղաքական լուրեր: — Ելևմտական և առևտրական :

ԱՇԽԱՐՀԻՑ ՍՊԱՍՈՒՈՒԱԾ Է ԱՍՏՈՒԾՈՒՈՅ

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ մարդ մը գնդակով չէնքերը սեռնելուս հրաւիրուելով, հրաւիրող անձին ըսաւ. «Կ'աղաչեմ, ներեցէք. ես աւելի կ'ընտրեմ այս ծաղիկներուն նայիլ, քանզի ասոնց վրայ աւելի կը սեռնեմ Աստուծոյ վսեմքը քան այն գնդակով չէնքերուն վրայ: » Ո՛րչափ գնդակով և մեծաքանչ բաներ կան մեր բովանդակը, եթէ միայն բանանք մեր աչքերը զանոնք սեռնելուս : Մենք չատ քիչերը կրնան երթալ սեռնել աշխարհիս հռչակաւոր քաղաքները, և զուարճանալ մարդկային ճարտարութեան գերազանց գործքերը սեռնելով. բայց ամէնքս ալ կրնանք, եթէ կամինք, նկատել ամէն օր աստուածային իմաստութեան սքանչելի գործքերը :

Հին հեղինակ մը ժամանակաւ ըսաւ. «Համոզուած եմ թէ ամենիմաստ և ամենազօր Արարիչ մը կայ, վասն զի բոլոր աշխարհ ճանճ մը անդամ չի կրնար չինել : »

Ուրիշ անուանի հեղինակ մը ըսաւ. «Զեմ կրնար հաւատալ թէ սիրելիքը հիւղիներուն բան պատահմանը երբոր քով դալովը չինուելուս, ինչպէս չեմ կրնար հաւատալ թէ վիճակախաղի գիրք մը կրնայ չինուիլ այլեւս նի գիրերուն գիպուածով իրարու հետ խառնուելովը : »

ՀԱՒԱՏԱՐԻՄ ԲԱՐԵԿԱՄ ՄԸ

Աճէն մարդ կ'ընդունի թէ մարդիկ հաւատարիմ բարեկամներու կարօտ են. նոյնպէս ամէն մարդ մեծարդի կը համարի անկեղծ բարեկամութիւնը: Արիստոտել կ'ըսէ. «Ով որ միայնակեցութենէ կ'ախորժի, կամ վայրի անասուն է և կամ Աստուած,» այսինքն, կամ չատ դերազանց է և կամ չատ ոտորին քան զմարդիկ : Պագան ճըշմարիտ բարեկամութեան բարեաց վրայ խօսելով կ'ըսէ թէ, ճշմարիտ բարեկամութիւնը կը յաւելու մեր ուրախութիւններն և կը նուազեցնէ մեր վիշտերը: Կ'ըսէ թէ ալ որ իր ուրախութիւններն կը հաղորդէ իր բարեկամին՝ աւելի ուրախութիւն ունի, և ալ որ իր տրտմութիւններն կը հաղորդէ իր բարեկամին՝ նուազ վիշտ ունի, և թէ ճշմարիտ բարեկամութիւնը կը վռնտէ փոթորիկը հանդարտութեան, և լուսաւորը լուսոյ: Մենք ամէնքս ալ կը դգանք մեր կարօտութիւնը ճշմարիտ բարեկամաց. չատ անգամ տարակուսի և վարանաց մէջ կը գտնուինք, և պէտք ունինք բարեկամի մը որուն հետ կարող ըլլանք խորհրդակցիլ. չատ անգամ չքաւորութեան մէջ կը գտնուինք, և պէտք ունինք ճշմարիտ բարեկամի մը կարեկցութեան: Մեր բնութիւնը կը վտիտքի անկեղծ բարեկամութեան, և մեր պարագաները կը պահանջեն զայն: Ա.յնպէս ակար ենք, այնպէս նշաւակ վտանգներու և այնպէս ընկճեալ ամէն տեսակ բեռանց տակ, որ չենք կրնար ըլլալ առանց բարեկամի: Եթէ բարեկամ չունինք, մեր սիրտերը կը մաչեցնենք, և մեր անձնասիրութիւններն կը տպատիին: Երբ մենք պէկ ենք, մեր դործերը յաջող, և մեր բոլոր պարագաները նոյնպէս յաջող են, մեր կարօտութիւնը բարեկամութեան այնչափ չենք զգար. բայց մարդ չի կրնար յուսալ թէ միշտ այնպիսի բարեբաստ կացութեան մէջ պիտի գտնուի. ամենէն հզօրն իր զօրութիւնը ժամանակին կը կորսնցնէ և կը լքանի տարտութեան. ամենէն խնամատարը կը գտնուի երբեմն չփոթի ճամբու մէջ, և միտքը կը պղտորէ տարակուսանօք. ամենէն յաջող մարդը կ'ենթակայ դժուարութեանց մէջ, և դժբաղտութիւններէ կ'ընկճուի. մահը կրնայ արչաւել մեր տուները, և տրտմութիւնը գրաւել ամէն սիրտ: Որչափ և ազէկ կամ յաջող կամ երջանիկ ենք այսօր, վաղիւ կամ գալատարի կրնանք դէպ նախախնամական կարօտութեան մէջ, և չատ պէտք պիտի ունենանք անկեղծ և կարեկից բարեկամներու : Ո՛րչափ բիւրաւոր մարդիկ այս երկրին մէջ կը զգան կարօտութիւն այսպիսի բարեկամաց:

Սակայն չատ դժուարին է գտնել այնպիսի բարեկամներ որոնց արդարև կը կարօտինք: Շատ դիւրին է այսպիսի բարեկամայ վրայ խօսիլ կամ դրել, բայց դանոնք գտնել՝ չատ դժուարին: Սմէնքս ունինք բարեկամներ, բայց երբ մեր պարագաները փոխուելով անոնց բարեկամութիւնը կը փորձուի, չատ անգամ կը գտնենք որ ճիշդ այնպիսի չեն որպիսի պարտէին ըլլալ : Ոմանք չատ հեռու են մեզմէ այնպէս որ չենք կրնար գիւրաւ անոնց երթալ, երբ պէտք կ'ունենանք անոնց: Ոմանք ալ քան զմեզ խնամատուն չեն և կը գտնուին միևնոյն վարանաց մէջ, որոնցմէ մենք պաշարուած ենք: Ուրիշներ մեզի թէ ինչ ընել պարտ են՝ բայց գժբաղտաբար իրենք ալ չեն գիտեր թէ ինչ ընելու են: Ուրիշները ակար ըլլալով, որչափ և փափաքին օգնել մեզի, չեն կարող: Սյլք որ բարեկամ կը թուէին մեզի երբ յաջող և երջանիկ էինք, անհետացեր կ'երեւին երբ զմեզ ձախորդութեան մէջ ընկած կը տեսնեն: Ո՛րչափ խիստ է, երբ անոնք որոնց բարեկամութիւնը վստահ էինք՝ կ'ուրանան և կը թողուն զմեզ մեր թշուառութեան մէջ:

*Բայց եւ այնպէս ուրախութեամբ կ'ըսենք որ մենք ամէն մէկուն համար կայ բարեկամ մը, և ճիշդ այնպիսի բարեկամ մը որուն կարօտ ենք: Ա.յս բարեկամն ունի այն ամէն յատկութիւնները զորս մենք կը յարդենք: Միշտ մօտ է մեզի: Երբ տան մէջ ենք, մեզի հետ տունը կը մնայ. եթէ ուրիշ տեղը կ'երթանք, մեզի հետ կուգայ, և ինչ կացութեան մէջ որ գտնուինք, կրնանք վստահ ըլլալ թէ այն բարեկամը մեզի մօտ պիտի գտնուի, այնպէս որ սրտիկ կարօտութեան ժամանակ կրնանք անկէ խնդրել որ մեզի օգնէ: Ա.յս բարեկամը կը հասկնայ նաև մեր վիճակը լռութեն. կը հասկնայ ցան լա. քան զոր կը ճանչնանք մենք գլխովին: Գիտէ ամէն վտանգ որ մեզ կը չփոթեցնէ, ամէն բեռ որ մեզ կ'ընկճէ, ամէն մեզք որ մեզ կ'ապականէ, և ամէն վտանգ որոնց նշաւակ ենք: Ճշդիւ գիտէ նաև ինչ որ պարտինք ընել իւրաքանչիւր դէպքի մէջ: Երբեք չերկբայիր, ամենևին չի վարանիր, քնաւ չի սխալիր, միշտ գիտէ կատարելապէս եւ հաւասաւոր ինչ որ ընել լաւագոյն է մեզի համար, և երթէ մտադիւր խընդրենք անկէ խնամատութիւն, միշտ պատրաստ է ընել մեզի թէ ինչ ընել պարտինք: Չի խորհիր ինչպէս կը խորհինք մենք. չի գատեր ինչպէս կը գատենք մենք: Ա.նոր կարծիքները կրնան բոլորովին տարբեր ըլլալ մերիններէն. անոր գատաստաններն եւ անոչառ յանդիմանութիւնները կրնան գատապարտել զմեզ, կրնան բոլորովին հակառակ ըլլալ մերիններուն. բայց բոլոր այսպիսի դիպաց մէջ կրնանք վստահ ըլլալ թէ մեր կարծիքները սխալ են, եւ անոր գատաստանները չիստակ են, և թէ, երթէ հաւատարմութեամբ հետևինք անոր խորհուրդներուն, ապէկ պիտի ըլլայ մեզի, ինչ բան որ պատահի : Ա.յս բարեկամը նաև հզօր է. սակայ չէ մեր երկրաւոր բարեկամներուն պէս, որք չատ անգամ չեն կրսող օգնել մեզի, թէեւ կամք ունենան օգնելու: Ա.յս բարեկամին զօրութիւնը տահմանաւոր չէ. սրևիցէ անյաղթ պարագայ չի կրնար սրտիկը ըլլալ անոր, սրևիցէ հզօր թշնամի չի կրնար անոր դէմ գնել. իր ճշմարիտ բարեկամներուն համար կրնայ ընել ինչ որ կ'ուզէ: Կրնայ ըլլալ որ չընէ անոնց ինչ որ անոնք կը բաղձան, չայց՝ ինչ որ անոնք կը փափաքին ունենալ, կրնայ խափան չատանել զանոնք իրենց արտմութենէն և նեղութենէն: Ա.նոր կատարեալ իմաստութիւնը կրնայ տեսնել որ, ինչ որ անոնք կը բաղձան, թէեւ հաճելի և հարկաւոր կ'երեւնայ, օգտակար չէ անոնց համար, և նաև չատ բաներ որ նեղացուցիչ են՝ իրօք չահաւոր են անոնց համար: Բայց և այնպէս անկեղծ բարեկամ է, և չի հաճիր անկրաւնեբուն, աչ ալ կը դովէ անարժաններըը : Կ'ելմայնէ մեզի մեր թերութիւններըը և մեզքերը, և կը վարուի մեզի հետ իրրև մեղաւորաց հետ: Ջուղերը օգնել և պաշտպանել մեզի, կամ ջօրացնել զմեզ ցորչափ մենք կը յարատեւենք մեր մեղանչական ճամբաներուն մէջ, այլ այնպէս կը վարուի մեզի հետ որ մեզ ապաշխարելու և մեր մեղքերէն հրաժարելու յորդորէ: Թէպէտ մենք անարժան և մեղաւոր ենք, այն բարեկամը երկայնամիտ է, դիմած և կարեկից: «Գիտէ մեր կազմուածքը, կը յիշէ որ մենք հող ենք» (Սաղմ. ճԳ. 14): Ա.մէն բանի մէջ փորձուեցաւ մեզի պէս, բայց առանց մեղաց, և գիտէ թէ ինչպէս օգնելու է անոնց որ փորձութեան մէջ են :

Ո՛րչափ կարօտ ենք ամէնքս ալ Քրիստոսի սիրոյն և բարեկամութեան: Հանարինք զանի մեր ամենէն ազնիւ բարեկամը երկրիս վրայ. և անոր բարեկամութիւնը՝ քան զամենայն գանձ երկնային : Ուրախութեամբ մտիկ ընենք անոր խօսքը, ընդունինք անոր խրատները, հետևինք անոր պատուէրներուն, քանզի անտարակոյս կրնանք վստահիլ թէ մեզի հետ պիտի ըլլայ մեր բոլոր ճանապարհութիւններուն և տառապանաց մէջ, և ժամանակին պիտի ազատէ զմեզ յաւիտենական աղաստութեամբ :

ԱՆԳԼԻԵՐԷՆ ԹՈՒՐՔԵՐԷՆ ԲԱՌԱՐԱՆ

Ակէ քանի մը տարի առաջ Մր. Բէհաուէ յօրինեալ Անգլիերէն Թուրքերէն բառարանը մօտերս սրբագրուելով նորէն տպագրուեցաւ, և կը վաճառուի կէս Օսմանեան լիրայի կոստանդնուպոլիս, Ֆիլճանճըլար փողոց, Ամերիկացւոց դրատունը։

ՆՈՐԱՏԻՊ ՄԱՏԵԱՆ

Այս տարուան Ապրիլ-Յերերդ թուոյն մէջ, Գարծոց առաքելոց եւ Պօլսի առ Հառմայեցիս թղթոյն վրայ Հայերէն լեզուով մեկնութեան գիրքի մը հրատարակութիւնը ծանուցուեցաւ։ Ուրախութեամբ կընծանուցանենք այս անգամ որ հիմա նոյն մեկնութիւնը Հայերէն պրով Թուրքերէն ևս հրատարակուեցաւ։ Հայերէնին պէս այս Թուրքերէնն ալ 340 էջէ բաղկացեալ փոքրագիր ուղիղ հատոր է, և անկի Գարծոց առաքելոց մէջ յիշուած երկիրներուն աշխարհացոյցը կը վաճառուի Կոստանդնուպոլիս, Ֆիլճանճըլար փողոց, Ամերիկացւոց դրատունը։ Գինն է կէս մէճիտիէ։

Թուրքերէնին ճակատն է

ԱՄԱԼԻ ԲՈՒՍՈՒԼ ՔԻԹԱՊԸ

Վ.Ի

ՓԱՎԼՈՍ ԲԷՍՈՒԼԸՆ

ԲՕՄՈՒԼՂԱՐԱ ՐԷՍԱԼԷՍԻՆԻՆ

ԹՂՅԱՍԻՐԻ

ՔՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԵԱՆ ԴԱՐՁՈՂ ՀՐԵԱՅՔ

Բոլոր աշխարհիս վրայ Հրէից թիւն ըստ ոմանց իբր եօթը միլիոն է։ Ասոնց մէջ Ամերիկացիք դեռ նոր սկսած է քարոզիլ եւ Հրէից համար աշխատող միսիոնարք կը հանդիպին չատ դժուարութեանց որոնց ուրիշ ազգաց մէջ աշխատող միսիոնարք չեն հանդիպիր։ բայց եւ այնպէս հիմա աւելի քան քան հաղար Հրեայք կան որ Քրիստոնէութիւնն ընդունած եւ մկրտուած ըլլալով Քրիստոնեայ եկեղեցեաց անդամ են։ կան նաեւ չատ Հրեաներ որ սրտով Քրիստոնեայ են, բայց առ երիւղին Հրէից իրենց հատաքը յայտնել չեն համարձակիր։ Վերոյիշեալ քան հազարէն որ մկրտուած են, իբր երեքհարիւր քան հոգի, իրրեւ եկեղեցւոյ պաշտօնեայ եւ աստուածաբանութեան դասատու, մեծ պատիւ եւ ազդեցութիւն ունին Անգղիոյ եպիսկոպոսական եկեղեցւոյն մէջ Հրէութենէ դարձող հարիւր եւ աւելի եկեղեցւոյ պաշտօնեայ կայ։ Նաեւ երիցական եւ ուրիշ Բողոքական եկեղեցեաց մէջ տրդի երեւելի աստուածաբաններէն ոմանք Հրեայ են ազգաւ։ Գերմանիոյ մէջ ալ չ ոակաւ Հրեայք կ'աշխատին Աւետարանին գործին մէջ, եւ այլեւայլ կրօնական ուսմանց հիմերուն դասատու են, ոմանք նաեւ մեծ հարուստ ստացած են իրրեւ միսիոնք Սուրբ գրոց։ Վերջապէս, Եւրոպայի այն հարիւրաւորաններէն ոմանց մէջ, որ Աւետարանական ըսուածութեան ամենապայծառ կեդրոններ են, Հրեայ Քրիստոնեայք բռնած են դասատուութեանց բեմերը։

ԲԱՑԲԵՐԴ

ԲԱՑԲԵՐԴ

Բայբերդ կարնոյ եւ Տրապիզոնի մէջտեղ գլխաւոր ճամբուն վրայ է, յիշեալ երկու քաղաքներէն իբր եօթանասուն եւ հինգ մղոն հեռու։ Շինուած է ծովատաժուռ բարձանց վրայ որ գրեթէ երեք կողմէն կը պատեն զայն։ Բաղքին ստորոտէն կ'անցնի գետ մը որ բլուրներու մէջաեղէն կ'անցնի, եւ Թերեւս դրախտին գետերէն մէկն էր։

Ամրութեանը եւ հին Հայաստանի հիւսիսային սահմանին մօտաւորութեանը պատճառաւ զինուորական տեսութեամբ Բայբերդ հնուց ի վեր չատ կարեւոր համարուած է։ Բերդը, որուն մէկ մասն այս պատկերին մէջ կը տեսնուի, ծովատաժուռ բարձրաւանդակի մը վրայ չինուած ըլլալով, հին ատենուան պաշարման արուեստին առջեւ գրեթէ անառիկ էր։ Հին ատենը, ինչպէս նաեւ հիմա, կարեւոր եկեղեցական քաղաք է, եւ է եպիսկոպոսանիստ, եւ ունի չորս Հայ եկեղեցի։ Բաղքին այժմու բնակիչն է ութ կամ տասն հազար, որոնց մէկ չորրորդը կամ երրորդը միայն Հայ է։ Աւետարոյ կողմանէ Բայբերդ կարեւոր է հիմա, քանզի Տրապիզոնէն մինչեւ կարին ջոխ կոչուած նոր ճամբան անկէ կ'անցնի, Ասյոսիսի աղկ ճամբայ մը Արրահամու ժամանակէն մինչեւ ցարդ այն կողմերը չինուած չէր, եւ կը յուսացուի թէ այն երկրին ծաղկելուն մեծապէս պիտի նպաստէ։

Սրդի զինուորական դործողութեանց համար այս քաղաքը կարեւոր դիրք մը կը բռնէ, քանզի գլխաւոր ճամբուն վրայ է որով Օսմանեան բանակը կ'ընդունի օգնութիւն եւ պաշար։

ԵՐԿՈՒ ԽՆԴԻՐՔ

Մեծ հաճոյութեամբ գննեցինք «Ուսումն համարարար Աւետարանի Տեառն մերոյ Ի Տ. Ներսէս Աբգարեանց վարժապետեան, պատրիարքէ Հայոց, Կ. Պոլիս,» տիտղոսով երկու տարի առաջ հրատարակուած գիրքը։

Սրդարեւ ուրախալի է տեսնել այս տեսակ գիրք մը այնպիսի նշանաւոր տպարէ։ Կը յուսանք թէ ասոր նման գործուածներ աշխարհաբար լեզուաւ սլիսի հրատարակուին Հայաստանեայց եկեղեցւոյն կղերին, այն եկեղեցւոյն անդամները հրահանգելու համար Սուրբ գրոց ճշմարտութիւններուն մէջ, զոր անոնց հայրերը չատ դարեր առաջ կը սիրէին, եւ որոնց համար չատեր իրենց կեանքն անդամ տուին։

Վերոյիշեալ գիրքը չատ կազմանէ յարդի է, եւ կը խօսի չատ ճշմարտութեանց վրայ այնպէս բացայայտ կերպով, որ փափաքելի է տեսնել այն գիրքին ընդհանուր տարածումը եւ ատկէ ընթերցումը. բայց եւ այնպէս, ըստ մեզ, քանի մը սխալ մեկնութիւններ կը պարունակէ։

Գիրքը քննելով մեր մտքին մէջ կը ծագի խնդիր մը, որուն չենք պիտեր ինչպէս պէտք է պատասխանել, ուստի եւ յարգանօք տեղեկութիւն կը խնդրենք։

Գիրքին ներածութեանը մէջ արժանապատիւ հեղինակը կ'ըսէ. «Ոչ ալ այնպէս ընդունելու է թէ Ս. Հոգին Ս. Գիրք կարդացող իւրաքանչիւր մարդու առհասարակ առանձնական չնորհք կու տայ, ինչպէս կ'ըսեն Լատինականք եւ Կալուինականք, զայնս հաստատելու համար։ եթէ այս չնորհքը արուած ըլլար ամենուն, ամէնքն ալ միեւնոյն կերպով հասկնալու էին Ս. Գիրքը, վասն զի ճշմարտութիւնը մի եւ անփոփոխ է։ Հապա այնպէս հասկնալու է, ինչ կերպով որ եկեղեցին կը հասկնայ եւ կը վարդապետէ ի սկզբանէ անտի, եւ աչքի առջեւ ունենալու է եկեղեցւոյ Ս. Հարց մեկնութիւնները, եւ միշտ եկեղեցւոյ դատաստանին դիմելու է։»

Այս կտորը կարդալէն ետքը դարձանք Մատթէի ԺԶ. 18 հատուածը, որուն վրայ կը հիմնէ Պապական եկեղեցին Պետրոսի եւ Պօղերան, իրրեւ յաջորդաց Պետրոսի, գլխաւորութեան վարդապետութիւնը, եւ տեսանք որ վերոյիշեալ գիրքին մէջ այս հատուածին տրուած մեկնութիւնը, փոխանակ Պապական եկեղեցւոյն մտայը հաստատելու, հաստատուն է ճանուանդ Լուտերականներուն եւ Կալուինականներուն տրուած մեկնութեան։ Ըստ մեզ գործածուած խնդիրը սա է. Ո՞ր եկեղեցւոյ դատաստանին դիմելու ենք վերոյիշեալ կարեւոր հատուածին ճիշդ մտքը սորվելու համար։

Եթէ այս հատուածին մեկնութիւնը հասկնալու համար եկեղեցւոյ Հարց հարցուենք, մեծ տարբերութիւններ կը գտնենք անոնց մէջ։ Ջոր օրինակ, Օգոստինոս ժամանակ մը սորվեցուց թէ Պետրոս էր վէմը որու վերայ Քրիստոս խոստացաւ չինել եկեղեցին. բայց յետոյ Օգոստինոս փոխեց իր կարծիքը, եւ վերոյիշեալ հատուածը կը մեկնէր այնպէս, ինչպէս մեկնեցին Լուտեր եւ Կալուին իրենց դարուն մէջ։ Ուստի կը հարցուենք, Ո՞ւր է այն անսխալ եկեղեցին որու դատաստանին միայն նայելու ենք, իրրեւ մեկնչի Սուրբ գրոց։ Յայտնի է թէ, եթէ Պապականք Քրիստոնեայ հատուածին, ուրուհետեւ թուով աւելի են քան զայլ Քրիստոնեայս միանգամայն, անոնց մեկնութիւնն յիրաւի անսխալ հատուածելու է։ եթէ անոնց մեկնութիւնն ընդունելի չէ, ապա Քրիստոնէից մէկ փոքրագոյն մասն է անսխալ եկեղեցի, բայց որ փոքրագոյն մասը, Բողոքականք, Հայք թէ Յոյնք։ եթէ սոսնք ալ չեն անսխալ եկեղեցի, հապա ուրն է, եւ այս անսխալ եկեղեցւոյն ձայնն ինչպէս որոշելու է։

Վերոյիշեալ գիրքին մէջ հեղինակը հաղորդութեան վրայ խօսելով կ'ըսէ թէ հացն ու գինին Քրիստոսի մարմնոյն եւ արեանը կը փոխուին, այնպէս որ, թէեւ ըստ երեւութին հաց եւ գինի են, իրօք այնպէս չեն, եւ կ'ըսէ թէ «Այս մարմնոյ եւ արեան փոխարկութիւնն անտարակոյս ի վեր քան զմիտս հրաչք մ'է։» Ինչ մը ետքը կ'ըսէ նաեւ թէ, «Հաղորդութեամբ Քրիստոսի մարմինն ու արիւնը հաւատով կը ճաշակեմք եւ կը խմենք, եւ ոչ ուրիշ բան։»

Յարդանօք կը հարցունենք հեղինակին, եթէ կ'ուտենք եւ կը խմենք Քրիստոսի մարմինն ու արիւնը հաւատով, կրնանք առանց հաւատոյ ևս ուտել եւ ըմպել զնոյն։ եթէ, երբ կը հաղորդուինք հաւատով, Քրիստոսի մարմինն ու արիւնը կ'ուտենք եւ կը խմենք, անոնք որ առանց հաւատոյ կը հաղորդուին՝ ինչ կ'ուտեն եւ կը խմեն։ Եթէ հայկն նիւթական գոյացութիւնը սրբագործութեան ժամանակ կը փոխուի ի մարմին, այնպէս որ լոկ երեւոյթով հաց է, իսկ իրօք՝ Քրիստոսի նիւթական մարմինը, երբ անհաւատ մը կը ճաշակէ, չուտեր Քրիստոսի բուն մարմինը։ Ուրեմն հաւատով կը ճաշակենք ըսելն ինչ ըսել է։ կամ, երբ մարդ մը առանց հաւատոյ կը ճաշակէ, այն որ Քրիստոսի մարմին եղած էր ուրիշ հրաչքով մը կը դառնայ նորէն հաց կ'ըլլայ։

Դարձեալ, հաղորդութեան մէջ հրաչքով մը հացին Քրիստոսի մարմնոյն փոխուիլն աւելի յայտնի է քան թէ հաւատացեալին հրաչքով հացի փոխուիլը։ «Ինչու որ,» կ'ըսէ առաքեալ, «մենք չատերնիս մէկ հաց, մէկ մարմին ենք, վասն զի ամէնքս ալ ան մէկ հացէն կը վայելենք» (Ա. Կորնթ. ժ. 17)։ Նախընթաց համարին մէջ առաքեալը կ'ըսէ. «Հացը որ մենք կը կոտրենք՝ չէ՞ որ Քրիստոսի մարմնոյն հաղորդութիւնն է։» Պօղոս առաքեալ «հաց» կը կոչէ զայն, զոր ընդունելով, եթէ Քրիստոսի ճշմարիտ աշակերտք ենք, հաղորդ կ'ըլլանք անոր մարմնոյն, միանգամայն կ'ըսէ թէ մենք մէկ հաց եւ մէկ մարմին ենք, հաղորդուելով այն բանին որ հաց է։ Ս. յսպիսի այլաբանական խօսքերուն նշանակութիւնը յայտնի է։ Հացը մարմին համարել այնպէս անտեղի է, ինչպէս անտեղի կ'ըլլար զՔրիստոս սրմ, դուռ, գառն համարել, վասն զի այս անուններով կոչուած է, կամ ենթադրել թէ Քրիստոս նիւթական ջուր կը հասկնար, երբ Սամարացի կնոջ տրուելու ջուրին վրայ խօսելով ըսաւ թէ «Յաւիտենական կենաց համար կը բխէ» (Յովհ. Դ. 14)։

Դոյացութեան վարդապետութիւնն այնպէս հակառակ է Սուրբ գրոց ինչպէս բանականութեան։ Պօղոս առաքեալ հաց կը կոչէ զայն որով հաց ըլլալը կ'ուրանայ այս վարդապետութիւնը։ Նոյն առաքեալը հաց կը կոչէ Քրիստոսնեայս ճիշդ այն կերպով, որ կերպով որ հացը կը կոչէ մարմին Քրիստոսի։

ԵՐԿԱԹԻ ԺԱՆԿԸ ՀԱՆԵԼ

Ժանկոտ երկաթը դիր վառելու կապով լեցուն ամանի մը մէջ, կամ այն կապին մէջ աղկ թաթխուած լաթի կտոր մը մէջ փաթթէ, եւ թող այնպէս քան ժամ կամ աւելի երկայն առեն։ Յետոյ աղիւսի մանր փոշով, կամ տաք քացախով թրջուած աղով չիխ երկաթին ժանկոտ բիծերը, եւ չիխէն ետքը տաք ջրով լուա աղիւսին կամ աղին մասունքը։ Յետոյ աղկ մը չորցուր երկաթը, եւ մաքուր փլանելի կտորով եւ քիչ մը ձէթով փայլեցուր։

ՄԱՆՐ ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉ

Շատ մանր Աստուածաշունչ մը մօտերս տպուեցաւ Լոնտոն։ Այս գիրքը տպուած է շատ մանր բայց յստակ գիրերով շատ բարակ թուղթի վրայ։ Երկայնութիւնն է $4\frac{1}{2}$ մատ, լայնութիւնը $2\frac{3}{4}$, եւ թանձրութիւնը $\frac{1}{2}$ մատ միայն։ Ծանրութիւնը $3\frac{1}{2}$ ունկի է, այսինքն երր 31 տրամ

ԹԱՐԲԵՐԻՆ ՆԱՄԱԿ ՄԸ

Մեր դպրոցին անդամներէն մին թաղեցինք այս առաւօտ։ Մեռնողին հայրենիքը Խարբերդէն էր եւ հինգ տարի դէպ ի հարաւ լեռնային երկիր է։ Հանգուցեալը քսան տարեկան էր եւ կը կոչուէր Յովհաննէս Մինարէճեան։ Մեզի եկաւ ասկէ երր երկու տարի առաջ, եւ էր ուղղակօս եւ պարզամիտ պատանեակ մը։ Շատ անդամ խօսեցայ անոր հետ իր նպատակին եւ Քրիստոնէական զգացմունքը վրայ։ Ըսաւ թէ ուրիշ նպատակ չունէր բայց եթէ պատրաստուիլ բարիք ընելու այնպէս ինչպէս Քրիստոս կ'ուզէ։ Իսկ իր Քրիստոնէական վարձառութեան վրայ ամենեւին բան մը չէր ըսեր, այնպէս որ որոշ գաղափար մը չկրցայ ունենալ, միայն թէ անոր վարքը թէ դպրոցին մէջ եւ թէ դուրսը, անատակտելի էր։ Հոս քանի մը ամիս մնալէն ետքը, ընդհանուր աղօթքի ժողովի մը մէջ ելաւ աղօթելու։ Ձեմ կարծեր թէ անոր աղօթքը լսողներէն մէկը տարակուսեցաւ թէ այսպիսի աղօթք մատուցանողը կրնար Աստուծոյ հետ չքալել։ Այս աղօթքն ամենէն աւելի սրտաշարժ եւ եռանդուն աղօթքներէն մին էր զոր երբէք լսած եմ։ կը թուէր թէ ջերմաստ վար կ'ինկեցնէր մեր ժողովին մէջ, եւ անոր հետ դէմ առ դէմ կը խօսէր։ Այն առենէն ի վեր Յովհաննէս իր աղօթքներուն եւ իր օրըստօրական կենցաղավարութեանը մէջ երեւցաւ ինծի իբրեւ այնպիսի անձ մը որ իր Փրկչին հետ հանապազորեայ կենակցութեան մէջ էր։

Քանի մը ամիս առաջ Յովհաննէս սակաւուեցաւ կսկծելի եւ վտանգաւոր վիրաբուժական գործողութեան մը համբերել։ Երբ բոլոր պատրաստութիւններն եղած էին եւ Յովհաննէս պիտի կապուէր գործողութեան տախտակին, ըսաւ. «Քիչ մը կեցէք, նախ կարեւոր գործ մը ունիմ ընելու», եւ աղօթք ըրաւ։ Այս պատմութիւնն ինծի ընող վիրաբոյժն ըսաւ. «Այսպիսի աղօթք մը երբէք լսած չէի։ Բոլոր հանդիսատեսք կու լայինք մինչ Յովհաննէս կ'աղօթէր։ Աղօթքն աւարտելէն ետքը ըսաւ. 'Պատրաստ եմ։' Սովորական այսպիսի յուզում մը կը տկարացնէր զիս առաջիկայ գործողութիւնը կատարելու, բայց այս անգամ ընդհակառակն ղգացի որ այն աղօթքը մատնաւոր աստուածային օգնութիւն մը բերաւ ինծի, այնպէս որ գործողութիւնը, որ էր միզանոցէ քար հանել, ուրիշ անգամներէ շատ աւելի դիւրին եւ արագ կերպով եւ քաջասրտութեամբ կատարեցի։»

Ընկերներս մին որ առաւօտ մը արեւը ծագելէն անմիջապէս ետքը մեր ամարանոցին քալաք կու գար, համբան Յովհաննէսին պատահելով հարցուց անոր, «Յովհաննէս, ո՞ւր կ'երթաս այսպէս կանուխ։» Յովհաննէս պատասխանեց, «Այսօր քիչ մը անդին հովիտ մը կայ ուր կ'երթամ ամէն օր աղօթք ընելու։» Վերոյիշեալ ընկերս Յովհաննէսին յուզարկաւորութեան ատենն այս դէպքը պատմելով ըսաւ. «Ահա տակէ կը հասկնանք այս երիտասարդին նշանաւոր հոգեւորութեան գաղտնիքը։ Աւետարանին օրհնութեամբն այս փրկեալ հոգին թէշաւ հայրենիքին իր վաստաւոր եւ յաւիտենական հանդիստը մտաւ։»

* * *

Խարբերդ, մարտ 22, 1877

ՀՈՄ ԴՊՐՈՑԻՆ ՀԱՐՑԱՔՆՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՆԴԻՍԸ

Իւսկիւտարու պեզեկագիր բարձունքներէն մին վրայ հայկական տուն մը կառուցուեցաւ երկու տարիներ առաջ, ուր Թուրքիոյ օրիորդաց բարձր դաստիարակութիւն մը կը տրուի անոր մէջը բնակող Ամերիկացի վարժուհիաց ձեռամբ։ Այն դպրոցը իր կազմուածներովն եւ ամէն բարւոք պատրաստութիւններով գարուս լուսաւորեալ եւ բարեկիրթ ճաշակին կը համապատասխանէ, եւ կրնայ ըսուիլ թէ Թուրքիոյ մէջ եզական է։

Այս չինքին մէջ Յունիսական յուլիս ամսոյն 10, 11 եւ 12 ին կատարուեցաւ իբր 60 օրիորդաց տարեկան հարցաքննութիւնը ի ներկայութեան իրր 150 հրաւիրեալ անձանց։ Հարցաքննութիւնը նոյն օրերուն մէջ ըստ Թուրքաց ժամը 5 $\frac{1}{2}$ ին սկսելով առտնագոյն գաւառէն բարձրագունին կը բարձրանար։ Աշակերտուհիք քննուեցան հետեւեալ ուսմանց մէջ. Թուրքաբանութիւն, քերականութիւն, աշխարհագրութիւն, Սրբազան պատմութիւն, Հայերէն եւ Անգղիերէն ընթերցանութիւն, Հայոց պատմութիւն, հայկաբանութիւն, հին ազգաց պատմութիւն, բնական փիլիսոփայութիւն, բուսաբանութիւն, եւ ձայնական երաժշտութիւն։ Այս տարւոյն մէջ կային ուրիշ ուսմունքներ, ինչպէս ալճեպրա, աստեղագիտութիւն, բնախօսութիւն, եւայլն. որոց մէջ աշակերտուհիք քննուեցան նախնեաց հարցաքննութեան մը մէջ որ եղաւ յունուարի մէջ, եւ ուստի անոնք զանց առնուած էին այս քննութեան առեն։

Աշակերտուհեաց արիական եւ ճշգրիտ պատասխանները կը ցուցընէին թէ իրենք բաւմահոգ ժրութեամբ ուսած էին իրենց դասերը, եւ ժրաջան մեղուաց նման ամէն ընծիր ծաղիկ մեղր ժողված էին։ Անոնց դէմքերէն ընդհանրապէս կը տեսնուէր բարձր լմնցականութեան տիպարը։

Աստ հետաքրքրական էր բնական փիլիսոփայութեան դասը բնագիտական դոյզն փորձերովը, որոց մէջ աշակերտուհիք նիւթոց օրէնքները եւ բնական երեւոյթները կարող էին հաճոյական կերպիւ բացատրել։ Նաեւ բուսաբանութեան դասը, որոյ մէջ աշակերտուհիք կարող էին բուսոց կենսական գործարանները նկարագրել, եւ անոնց պաշտօնները բացատրել։ Հոն դըրուած էր փոքրիկ գամիլղի մը մէջ այլ եւ այլ բոյսեր իրենց արմատներովը, որք կը ներկայացընէին բուսաբանական փոքրիկ պարտէզ մը, եւ աշակերտուհիք բաւական յաջողակ էին դանելու թէ ներկայացեալ բոյսերն բուսաբանական ո՞ր տեսակին կամ սեռին կը վերաբերին զորս առաջուց տեսած եւ գնծած էին։ Աշակերտուհիք չատ դասեր Անգղիարէն կը ղրուցէին, որով կ'երեւէր թէ մեծ յառաջդիմութիւն ըրած էին Անգղիական լեզուին մէջ։

Ուշադրութեան արժանի էր օրիորդաց ոմանց չարադրութիւնները։ Ասոնց մէջ նշանաւոր էր Օր. Մխանճառաչ Դաբրիելեանին Հայերէն չարադրութիւնը աբեթական ծաւալեալ վրայ իր հանճարեղ լսմաստին կողմանէ, եւ Օր. Հայկուհի Իւթիւճեանին Հայերէն չարադրութիւնը անուշ յայնի մը վրայ իր լեզուին կողմանէ։ Շարադրութիւնները ընդհանրապէս կը ցուցընէին թէ ուսանողք խորհիլ եւ տրամաբանել սորված էին, որ դաստիարակութեան մէկ գլխաւոր նպատակն է։

Ասոնց մէջ Մխ Պլիս քաղցրանուագ երաժշտին առաջնորդութեամբ մերթ ահեղաձայն եւ մերթ մեղմաձայն երգուած նուագերգութիւնք հանդիսականաց սրտից ղգայուն թելերուն իբրեւ ելեքտրական հոսանք ազդելով կենդանացուցիչ չարժում մը կու տային։

Կարելի չէ մոռնալ սիրելի վարժուհեաց անձնանուէր ջանքերն ու անխոնջ աշխատութիւնները, որք ակներեւ կը տեսնուէին այս գեղապարզեալ խնացական փոքրիկ պարտէզին մէջ։

Ի վերջոյ հանդիսը գոհաբանական աղօթքով եւ երգով մը աւարտեցաւ, եւ հանդիսականք սրտի բերկրութեամբ եւ երախտագիտական ջերմ զգացմանց արտայայտութեամբ մեկնեցան հանդիսավայրէն։

Տարակոյս չկայ թէ այսպիսի հաստատութիւն մը Թուրքիոյ հէք եւ թշուառ օրիորդաց համար գուարթարար փարոս մըն է։ Փառք Աստուծոյ Քրիստոնէութեան այս պատուղին համար։

Կ. Դ. ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆ

Իւսկիւտար, յուլիս 14, 1877

ՄՈԼՈՐԱԿԱՑ ՄԻՋ ԱՐԴԵՕՔ ԲԱՆԱԿԱՆ ԼԱԿՆԵՐ ԿԱ՞Ն

Այս չահաւէտ խնդրոյն նկատմամբ գիտնալու է, թէ գրական վկայութիւն մը չունինք։ Այն ձեռնարկութիւնը որ կ'ըլլայ մոլորակաց բնակիչ ունենալուն նկատմամբ, բոլորովին վերաբանութեան վրայ կը կայանայ, եւ եզրակացութիւնը պէտք է նկատուի իբր օրինաւոր հետեւութիւն։ Արդարեւ, ինչպէս լաւ կ'ակնարկէ Տօք. Տիք, որպէս զի այս բանը կատարելապէս հասկնանք, կը կարօտինք մանրամասն տեղեկութեանց, որք կը վերաբերին մոլորակային դրութեան տեսարանին եւ նորա հանդամանացը։ Բայց եւ այնպէս արժան է դիտել թէ, անոնք որ աստղաբաչխական լրտզութեանց ամենէն աւելի հմուտ են՝ ամենէն աւելի հաւանեալ են թէ միւս մոլորակներն ալ մեր երկրին նման բանական էակաց բնակարան են։ վասնզի,

1. Մոլորակները բոլորովին նպտակ տրտինել են երկրի նման, ոչ թէ ամպերէն կամ չոգեղէն խտութիւնք։ 2. Անոնց ամենն ալ մեր աչխարհի նման փնջակերպ են։ 3. Ձգողութեան օրէնքը, որով մենք կը մնանք երկրագնտիս երեսին վրայ՝ միւս մոլորակաց վրայ եւս կը տիրէ՝ իրրեւ զօրութիւն մը նոցա մակերեւոյթին կապելու իրենց վրայ եղած նիւթական բաները, եւ բնակչաց կանգուն մնալուն, նաեւ կենաց ուրիշ դիւրութեանց ծառայելուն համար։ Իսկ սա ալ կարի նկատելի բան մըն է, թէ այն մոլորակները, որոց թանձրութիւնն այնքան խորունկ է որ կը տեսնուի թէ կարի սաստիկ ձգողական զօրութիւն ունին, ոչ միայն նուազ խիտ են քան զմեր երկրագունդը, այլ եւ շատ արագ օրական թաւալումն ունին, իբր թէ նուազ խտութիւն եւ կեդրոնախոյս զօրութիւն կը միանան, որ հակակիրճ գան կեդրոնամիտ զօրութեան, ու կարելի ընեն իրենց վրայի մարմնոց տեղափոխութիւնը։

4. Մոլորակաց ծնօ-ինէն այնքան է, որ բաւական է միլիոնաւոր բնակչաց։ կը հաշուուի թէ արեգակնային դրութեան մարմիններն, բաց ի գիսաւորաց, կը պարունակեն 78,000 քառակուսի միլիոն մղոն մակերեսոյթ, կամ մեր երկրագնտի երեսին 307 անգամը։ Այս մակերեսոյթը, Անգղիոյ բնակչաց բազմահարդութեանը հաշուովը, բաւական է կրել իւր վերայ 21,275,000,000,000 կամ մեր գնտի բնակչաց 27,000 անգամը։

5. Մոլորակք իրենց առանցից վրայ թաւալելով օրական չրջան մը ունին, որով գիշեր եւ ցորեկ կը յաջորդեն իրարու։ Մոլորակք մեր երկրին պէս գիսահար մարմիններ են որ լոյսն ու ջերմութիւնն արեգակէն կ'ընդունին, նաեւ լոյս եւ խաւար փոխհանգիւ կը տարածին մէն մի կիսագնտին վրայ։ Հոն ալ պայծառ արեգակը կը ծագի, կը չեռուցանէ եւ կը զուարճացուցանէ, հոն եւս առաւել հեռի երկնից հաստատութեան մէջ կը տեսնուի արեգական լոյս սփռելը, ոչինչ նուազ կարեւոր պարբերական գիշերոյ հանդիսականութիւնն։

6. Բոլոր մոլորակք պտոյտ չրջան մը ունին արեգական բոլորտիքը։ Եւ ըստ որում իւրաքանչիւրին առանցքը դէպ իրենց ոլորտը խոտորեալ է, հարկաւ եղանակներ յառաջ կու գան։

7. Մոլորակներն ամենայն հաւանականութեամբ տրնոլորտ պարփակեալ են։ Ստոյգ է թէ մոլորակաց չատերն այսպէս են, եւ այն իրողութիւնը թէ ասոնց սահմանին մօտերցող հաստատուն աստեղ կամ ուրիշ գոնտի մը լոյսը չազօտանար կամ բեկբեկիր, հաստատութիւն մը չէ թէ մոլորակք մթնոլորտ չունին։ Գիտցուած է թէ մոլորակաց մթնոլորտներն կը տարբերին ըստ խտութեան, եւ այն դէպքերուն մէջ յորս նոքա չեն որոշուիր լուսոյ բեկբեկումէն եւ ցոլացումէն, կրնայ մըթնոլորտը չափազանց անօթ ըլլալ, ու այսպիսի երեւոյթ մը յառաջ բերել։

8. Գլխաւոր մոլորակաց մեծերն, ինչպէս եւ փոքրներն, լուսինք կամ արբանեակներ ունին, որք արեգական բացակայութեան առենը զանոնք կը լուսաւորեն։ Անհաւանական չէ որ թէ Փայլածուն եւ թէ Սրուսեակը դէթ մէկ մէկ արբանեակ ունեցած ըլլան։ Երկիրը մէկ մը ունի, եւ որքան որ մոլորակաց հեռաւորութիւնը կ'աւելնայ, կ'երեւի թէ նոյնքան անոնց արբանեկաց թիւն ալ կ'աւելնայ։ Ուրանոսին չորքը վեց եւ Նեպտոնի չորքը մէկ արբանեակ տեսնուիլը չի ցուցներ թէ ուրիշներ ալ չկան որ ի չայտ եկած չեն։

9. Այն գլխաւոր մոլորակաց, ինչպէս եւ երկրորդականաց, մակերեւոյթներն այնպէս կ'երեւին թէ բլուրներով և հովիտներով, լեռներով և դաշտերով պէսպիսացեալ են։ Ասոնք են բիծերը որ դիտակաւ կ'երեւին։ Երկրագնտին մէն մի մասը, ուր կը բնակիմք, կենդանական կենաց նպատակելու չարմար է։ Ուստի բնութեան նոյնութեանն հակառակը պիտի ըլլայ, ինչպէս որ կ'երեւի մեզ, համարել թէ ուրիշ մոլորակներն ունայն եւ թափուր ընդարձակութիւններ են, ու բոլորովին զուրկ կենդանական դոյութենէ. եւ եթէ հոն տեսակ մը կենդանիք կան, ինչո՞ւ խնացական էակներ չըլլան։

Եւ եթէ ուրիշ աչխարհները խնացական էակաց բնակարան չեն, ինչո՞ւ համար ստեղծուած են։ Անոնք մեր երկրագունտին վրայ ինչ ազդեցութիւն կը բանեցուցնեն, մանաւանդ անոնք որ չատ հեռու են։ Մեր դրութենէն անդին անտարակոյս բնրաւոր աչխարհներ կան, որք ոչ երբէք պիտի երեւին մահկանացու աչաց, եւ ոչ նչմարելի կապակցութիւն մը կը ցուցնեն մեր գնտին հետ։ Ուրեմն եթէ նոքա թափուր եւ անբնակ կղզիներ են անբաւութեան ովկիանոսին մէջ, կը հարցունեմք. Համար ինչո՞ւ ստեղծուեցան։ Մնդերն ինքնին անդիմադրելի զօրութեամբ մատց վրայ կ'ազդէ։ Ինչո՞ւ այս փոքրիկ աչխարհը բնակիչ ունենայ եւ բոլոր միւսները դատարկ ըլլան։ Եթէ բնակարան պիտի չըլլային, այս ամէն չքեղ ու փառաւոր աչխարհներն ինչ վախճանաւ հաստատեցան։ Իւնչ բանի պէտք են օրերն ու տարիները, տիւը եւ գիշերը, մթնոլորտներն ու եղանակները, լուսիններն կամ արբանեակները, եւ բըլուրներն ու հովիտները։

Ա.Ն.Ք. Խաբճանեալ

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

Հերամ Մաթթըսընի Անգղիարէն աստղաչխութեան դրքին ներածութիւնն ու առաջին մասը Հայերէնի թարգմանուած են, յորմէ է վերի յօդուածը, միացածներն ալ, որ փոքր մասունքն են, կը թարգմանուին։ Այս թարգմանութիւնն ազդին կ'ընծայուի ձրիապէս, եւ կը խնդրուի որ ով որ կ'ուզէ պարն ի լոյս ընծայել, համի պէտք եղածը գրել առ

ՅԱԿՆ Ս. ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Յուլիս 12 ըստ Յուն. և յուլիս 24 ըստ Լատ., 1877

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Բուսիացիք անցեալ ուրբաթ օր Պալ-գաններէն ասպին հեծելազօրք ղրկեցին Իսլիմկէի կողմերը, որպէսզի ջանան եամ-պոլուի եւ Եէնի Զաղրայի մէջտեղ երկա-թուղին եւ հեռագրական թելերը խոր-տակել։ Պալգաններուն մէջ չատ տեղեր կան ուսկից հեծելազօրք կրնան անցնել առանց մանելու Իսլիմկէի եւ Գըզանլըգի զլխաւոր անցքերը։ Թերեւս Պաղգաններէն անցան վերոյիշեալ տե-ղերէն մէկ քանիներէն եւ ապա այս կող-մէն եկան Իսլիմկէի մօտ կամրջին անցքին վրայ։ Ինչ որ ալ ըլլայ, կ'երեւի թէ Բու-սիացիք բաւական զօրք անցուցած են Պալգաններէն ասպին իրենց դիրքն ապա-հովելու համար, եւ այլեւայլ կողմեր հե-ծելազօրք ղրկած են։ Մէկ կամ միւս կող-մի զօրքն այլեւայլ գիւղեր կրակի տուած են, եւ որովհետեւ գրեթէ չարաթ մը ձերմուկի հավասիս պատերազմական լուր չտուաւ, էսքի Զաղրայի կրակի տրուելուն եւ Փիլիպպուպոլոյ գրաւմանը նման ան-հին լուրեր տարածուեցան։

Սակէ երկաթուղով մեծ պատգուհեամբ զօրք ղրկուած են Ադրիանուպոլիս եւ ան-ամի Իսլիմկէ։ որուն մօտ Բէուֆ փաշա իր զօրքը բանակցուցած է։ Սիւլէյման փա-շայի բանակն Ադրիանուպոլիս հասնելու վրայ է, եւ Մէհէմմէտ Ալի փաշայի բա-նակը հիմա Սոֆիայի մօտ գտնուելու է։ Եթէ այս զօրքը ժամանակին ղրկուէին կարող կ'ըլլային Պալգաններքը բռնելու եւ հարկ չէր ըլլար Շումնուէն ուրիշ զօրք դարս հանել։

Տոպրուճայի մէջ գտնուող Բուսիացիք վերջապէս պատրաստուած են գործո-ղութեան սկսելու, եւ 30,000 զօրք դէպ ի Վառնա կը քալեն։ Ուրիշ զօրաբաժին մը Բուսչուղի դէմ կը գործէ, ուրիշ մըն ալ քանիցս յարձակում ըրած է Նիկոպոլ-սոյ վրայ մեծ զօրութեամբ։

Սակայ կողմէն առնուած լուրերուն նա-յելով Մինէմինլի Մուխթարիա փաշա կարս հասած է օգնական զօրօք, եւ ամենայն փութով պաշար կ'ամբարուի յիշեալ քա-ղաքին մէջ։ Մուխթար փաշայի բանակը Բուսիոյ սահմանապահն եւ Սօղանլը լե-բանոյ մէջտեղն ճամբուն վրայ է, եւ կը դիտէ Թշնամին որ իր հին դիրքին մէջ է։ Ալէշկերտի զօրաբաժինը դեռ իսկ-տիկի կոչուած տեղն է։ Բոլոր այս տե-ղերը մեծ կռիւներ եղած են, բայց ընդ-հանուր գործողութիւն տակաւին սկսած չէ։

*Անցեալ երեքշաբթի օր սաստիկ հեռագիր մը, որ ձեռքէ ձեռք կը պատուիրէր, կը ծանուցանէր թէ Սիսպոլի մօտ մեծ յաղ-թութիւն մը տարած է Օսմանեան զօ-րաց կողմէն։ Այս հեռագիրն ի սկզբան մեծ ուրախութիւն պատճառեց ժողովուր-դեան, բայց երբ ետքն իմացուեցաւ թէ սուտ էր, ժողովրդեան ուրախութիւնը տրտմութեան փոխուեցաւ։ — Օսմանեան պրահաւոր մը անցեալ կիրակի օր Սիսպո-վի մօտ Բուսաց Դանուբի վրայ ձգած կամուրջը խորտակեց, բայց թշնամւոյն թնդանօթներէն ինքն ալ ընկղմեցաւ։ — Բուսիոյ հպատակներէն իբր 20 նշանաւոր Իւբրաեր Մելիքոֆ զօրապետին հրամա-նաւ մօտերս կախուեցան։—Անցեալ հինգ-չաբթի օր հինգ հատ եգիպտական շոգե-նաւ հոս հասան, որ եգիպտացն հեծե-լազօրք եւ անոնց ձիերը բերին։ Յիշեալ շոգենաւերն ուղղակի Վառնա դրկուեցան։ — Պոլսոյ ոստիկանաց հրաման տրուե-ցաւ ամէն տեսն իրենց զէնքերը կրե-լու։ — Երբ Ռիւսթէնճէ պարպուեցաւ Անգլիական պատերազմական նաւէն նա-ւաստիներ դուրս ելան խաղաղութիւնը պահպանելու համար, իսկ երբ Բուսիա-ցիք երեւցան Ռիւսթէնճէի մօտերը, յիշ-եալ նաւաստիք իրենց նաւը դարձան։ — Սերպիա եւ Բուսանիա գաշնագրութիւն մը կնքած էին պատերազմի մէջ միանա-լու, եւ Բուսանիոյ զօրքը պատրաստու-թիւն կը տեսնէին Սերպիա մտնելու, երբ Աւստրիա հրաման ըրաւ զօրք գումարել սահմանագլուխն եւ ծանոյց Միլան իշ-խանին թէ Աւստրիական զօրքը պիտի դրաւեն զԱերպիա։ Աւստրիոյ այս ընթաց-քին պատճառաւ առ այժմ Սերպիոյ պին-ուորական շարժումը կեցած է։ — Պատե-րազմը սկսելէն ի վեր 100,000 զօրք անց-ած են Զիմպռնիայէն։ — Հնգկապատանին էլճէվիսկ լրագրին խմբագրին միջոցաւ 7,000 լիրա զրկուած է պատերազմական ծախուց օգնութեան համար։ — Թռնուս-սի ժողովուրդն 1,000 ձի նուիրած է Օս-մանեան բանակին, եւ Անգղիական շոգե-նաւ մը վարձուած է զանոնք հոս բերելու։

Յուլիսի 19ին եւ 20ին Բուսիացիք Փլէվ-նայի վրայ յարձակեցան եւ վիրաւոր հրա-մանատար Օսման փաշա զանոնք ետ մղեց մեծ կորստեամբ։ — Մուխթար փաշայի հեծելազօրքը յուլիսի 19ին սաստիկ պա-տերազմ ըրին Ազգուճնարի մօտ Բուս հե-ծելազօրաց հետ։ Կ'երեւի թէ Բուսիացիք բաւական օգնութիւն ընդունած են, եւ մօտերս դարձեալ պիտի Ջանան յառաջ քալել Ասիոյ մէջ։ — Ալէշկերտի զօրա-բաժինն որ Իսմայիլ Հագդի փաշայի հրա-մանատարութեան ներքեւ է, հիմա վա-նայ մօտ Արճկէի մէջ կը գտնուի։ — Մէհ-հէմմէտ Ալի փաշա որ Գարաատաղի վրայ ղրկուած Օսմանեան զօրաց հրամանա-տարութիւն կ'ընէր, մօտերս Պալկարիոյ բանակին հրամանատար կարգուեցաւ։ Մէհէմմէտ Ալի փաշա Գարաատաղն Նիշի, Սոֆիայի եւ Ադրիանուպոլոյ ճամբով անցեալ ուրբաթ օր հոս հա-սաւ։ Պաշտօնեայք երկաթուղւոյ կա-յարանը գացին զանի գիմաւորելու, եւ անոր հետ ի միասին կայսերական պալա-տը գացին, եւ անոնք Մէհէմմէտ Ալի փա-շա վեհ. Սուլթանին յատուկ շոգենաւով մեկնեցաւ վառնա երթալու համար, եւ հետեւեալ օրը Շումնու հասաւ։ — Սէր-տարը էքրէմ եւ Բէտիճ փաշա իրենց պաշտօններէն ձգուեցան։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Արիճի փաշա արտաքին գործոց պաշ-տօնեայ կարգուեցաւ փոխանակ Սաֆվէթ փաշայի որ հասարակաց չինուածքներու պաշ-տօնեայ անուանեցաւ։

— Բէուֆ փաշայի բռնակալութեան մէջտեղ, կայսերական պալատան Ֆէրիդ Սահա փաշա փոխանորդարար պիտի վա-րէ ծովային գործոց պաշտօնէութիւնը։

— Մեր ընթերցողք կը յիշեն թերեւս թէ եգիպտոսի տուրքն ապահովուած է քանի մը փոխառութեանց չահերը հատու-ցանելու, եւ այս պատճառաւ ուղղակի Անգղիոյ դրամատէրներն կը հատուցուէր։ Սակայն արժէթուղթ ունեցողներն իրենց ձեռքը գտնուած թուղթերուն չահերը չէն կրնար առնել Անգղիոյ դրամատէրա-նէն, մինչեւ որ այս մասին Բ. դուռն իր դեսպանին միջոցաւ դրաւոր հրաման չտայ դրամատէրներուն։ 1873 հոկ. առէն ի վեր յորում հրամանագիր մը հրատա-րակուեցաւ արժէթղթոց դէմառնանց եւ չահերուն կէսը միայն հատուցանելու հա-մար, Լոնտոնի Օսմանեան դեսպանը հրա-ման չտար Անգղիոյ դրամատէրներին եգիպ-տոսի տուրքին ամբողջ դումարը հատու-ցանել արժէտեարց։ Ուստի եւ Անգղիոյ դրամատէրները յիշեալ դումարը չտար ար-ժէտեարց, սակայն այն դումարը իրրեւ երաշխաւորութիւն արժէթղթոյ ընդու-նած ըլլալուն համար չի հատուցաներ նաեւ Օսմանեան կառավարութեան եւրոպական պաշտօնակիցներուն։

Արժէտեարք իրենց չահերը կը պահան-չեն եւ քանի մը առաջարկութիւններ ը-րած են Բ. դրան համաձայնութեան մը գալու, բայց մինչեւ յարդ այս խնդիրն անլուծանելի Ճնացած է։ Կ'երեւի թէ կայսերական կառավարութիւնը պիտի հա-ճի յիշեալ արժէտեարց վերջին առաջար-կութեանը։ Բան այսմ առաջարկութեան արժէտեարք իրենց չահերէն մաս մը պիտի ղեղչեն, եւ անոնք եգիպտոսի տուր-քէն անոնց չահերը որուելէն ետքը գումար մ'ալ պիտի ասենայ։ Արժէտեարք կ'ա-ռաջարկեն Օսմանեան կառավարութեան մօտ տալ 2½ միլիոն ոսկի եւս, որուն չահ պիտի վճարուի Եգիպտոսի տուրքէն ասե-ցած դումարը։ Մինչդեռ բանակցութիւն-ներ կ'ընեան այս մասին, կառավարութիւ-նը դալպիոյ քանի մը սեղանաւորներէ 300,000 լիրա փոխ առած է։

— Ազբիանուպոլսէն առնուած տեղե-կութիւններուն նայելով Իսլիմկէի եւ Գըզանլըգի միջտեղ գտնուած պիւզօրքիյ Մահմետական բնակիչներն իրենց տու-ները թողլով կը փախչին յիշեալ քաղա-քը։ Քանի մը հազար փախստական ըն-տանիք հասած են Ազրիանուպոլիս, եւ ուրիշ շատեր եկած են հոս։ Այս պատ-ճառաւ կառավարութիւնն իմանիներուն եւ մահմետականներուն պատուիրած է թազե-բան մէջ պարագ տուներու ցանկը պատ-րաստել որպէսզի փախստականներն այն տանց մէջ պատսպարուին։ Գիւղացւոց այսպէս փախչելուն պատճառը մասամբ մը պատերազմին անոնց դիւղերուն մո-տենալն է. բայց շատերը փախած են վանկի պրոյցներ տարածուած են թէ Բուսիացիք ուր որ կը հանդին, բնաւ չեն խնայեր Մահմետականներուն եւ թէ հարիւրաւոր կանայք եւ աղայք սպան-նուած են Դրնովայի եւ Սկլվիի կողմե-րը։ Դժուար է հաւատալ թէ Բուս զօ-րապետներն այսպիսի բաներ ըրած են։ Սակայն կրնայ ատոնք ըլլալ որ ատորին կարգի Պուլկարներ այլեւայլ տեղեր Մա-հմետական գիւղացւոց վրայ յարձակած են, երբ Օսմանեան զօրքը մեկնած են այն դիւղերէն։ Նաեւ պատերազմի դաշտին մէջ գտնուած դիւղերը շատ անգամ պիտ-ուածով կամ պատերազմի բերմամբ կ'այրուին։

— Եւրոպական դեսպանատան կողմէն պաշտօնատարներ զրկուած են ի Պուլ-կարիա Բուսաց Մահմետական գիւղացւոց ըրած չարիքը քննելու համար։

— Սպիտակ մահիճի դրօշով շոգենաւ մը մօտերս Անգղիայէն հոս շատ մը մթերք բերաւ հիւանդանոցաց համար։ Ատոնց մէկ մասը կարին եւ մէկ մասը Շումնու պիտի զրկուի։

— Ատաբը Թէվֆիք անուն Ֆրգաթանն եւ Ֆէյզի Պիւլէնտ անուն գործվթը մօ-տերս Սեւ ծովուն մէջ քիչ մը վնասուած ըլլալով կայսերական նաւարանին մէջ նո-րոգուեցան, եւ դարձեալ դուրս ղըր-կուեցան։

— Կ'ըսուի թէ Հօսարթ փաշա Սեւ ծո-վու Օսմանեան նաւատորմիղին հրամանա-տար կարգուած է փոխանակ Հասան փա-շայի որ ետ կանչուած է։

— Բ. դուռը հրաման ըրած է վարչական, հեռագրատանց եւ երկաթուղեաց բոլոր պաշտօնատարաց իրենց տեղերը մնալու, մինչեւ որ հրաման արուի անոնց մեկնե-լու։ Անոնք որ թշնամւոյն մօտենալը լը-սելով կը փախչին, եթէ հարկ ըլլայ, մահուամբ պիտի պատժուին։ Այս կար-գադրութիւնը շատ կարեւոր է, վասնզի բանակին ապահովութիւնն երբեմն հե-ռագրատանց եւ երկաթուղեաց պաշտօ-նատարաց իրենց պարտուց հաւատարիմ մնալէն կախումն ունի, եւ արդէն քանի մը պարագաներու մէջ այսպիսի պաշտօ-նատարներէն ոմանք երբ առաջին անգամ լսած են թշնամւոյն մօտենալը մեկնի իրենց պաշտօնը թողլով փախած են։

— Վասմ. Յ. Վարդան պէյ այսուհետեւ իր յօդուածներն ոչ թէ Մասիւ լրագրին այլ Թէրճիմանը էֆքեար անուն թերթին պիտի տայ։

— Իզմիտին չոգենաւն անցեալ չա-բաթ ասկից ճամբայ ելաւ։ Յիշեալ շո-գենաւին հրամանատարին գալ հրաման-ներ տրուեցան, որ Մէյերկրականի մէջ բացուելով պիտի կարդացուին։

— Քիմալ պէյ բանակն ալ ձակատած է երեք ամիս Մեսիվլինէ մնալու պատմանաւ։

— Հաճի Եուսուֆ անուն Զէյթքէզ ա-ւազակապետը Սամսունէն Պաֆրա եր-թալու ճամբան բռնելով այն կողմի ժո-ղովուրդը ասկմամբ լեցուցած է, եւ Գա-վազի ճամբուն վրայ շատ մարդիկ կո-ղոպտած է։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Անգղիական թերթերը ջերմ վիճաբա-նութիւններ կ'ընեան իրարու հետ թէ կա-ռավարութիւնն ինչ ընթացք բռնելու է ներկայ պարագային մէջ։ Կէս պաշտօ-նական թերթերը կ'ըսեն որ Անգղիա կ. պոլիս Բուսաց դէմ պաշտպանելու համար միջամտութիւն ընելու է։ Սակայն ազա-տական թերթերը միջամտութեան դէմ կը խօսին ընելով որ եթէ Բուսիացիք մինչեւ Պոլիս ալ գան, Անգղիոյ շահերուն վնաս չի հասնիր։

— Անգղիոյ պաշտօնեայք անցեալ շա-բաթ օր խորհրդարանի գումարեցան։ Յիշեալ խորհրդին եզրն Անգղիոյ պատերազմա-կան գործոց պաշտօնեայն հրաման ըրաւ երեք նաւերու որ պատրաստ ըլլան չորեք-շաբթի օր Անգղիայէն մեկնիլ։ Զգիտցուիր թէ այն նաւերն ուր պիտի երթան։ Յիշ-եալ երեք նաւերն իրր 9,000 զօրք պիտի առնին։

— Մօտերս Ամերիկայի Միացեալ Նա-հանգաց մէջ երկաթուղեայց գործաւորնե-րէն շատերն իրենց գործերը դադրեցու-ցին, եւ յիշեալ երկրին այլեւայլ կողմերը չփոթութիւններ ծագեցան։

ՎԵՐՋԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Յուլիս 21ին Ադրիանուպոլսէն զըր-ուած նամակ մը կը ծանուցանէ թէ պա-տերազմի դաշտէն եւ ուրիշ տեղերէ փախ-չելով յիշեալ քաղաքն եկող գաղթական-ները շատ թշուառ են, եւ թէ վաս կայ որ անօթութենէ մեռնողներ պիտի ըլլան։ Քաղաքին մէջ ալ քանի մը անկարգու-թիւններ պատահած են, սակայն կուսա-կալը մեծ փոյթ ցոյց տուած է յանցա-ւորները պատժելու, եւ կը յուսացուի թէ կուսակալին այս գործերը պիտի վնաս-հասնեն Ադրիանուպոլսեցիները որ վախ-նալու բան չկայ։

— Բէուֆ փաշա իր հրամանատարու-թեան ներքեւ գտնուած բանակին հեգ-լոն ըրած է Եէնի Զաղրա։

— Սիւլէյման փաշա Պալգաններու բա-նակին հրամանատար կարգուած է։

— Տպագրական տեսչութեան կողմէն դարձեալ ծանուցուած է թէ լրագրիք պատերազմի վերաբերեալ ոչ պաշտօնա-կան լուր բնաւ հրատարակելու չեն։ Այս օրէնքին հակառակ վարուողք լրա-գիրները պիտի խստանուին։ Այս պատ-ճառաւ չենք կրնար հրատարակել այլ-եւայլ լուրեր զոր Պուլկարիայէն ոչ պաշ-տօնական ազբիւրներէ առած ենք։

ԵԼԵՒՄՏԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Յուլիս 11/23, 1877

Գոնսոլտէ 10.10 | Բուս. երկաթ. բաժինք 27.25

ԴՐԱՄԱՔ, Օսմ. լիրան 100 էն

Մէհիտիէ	105	Բուսիոյ բօն	89 1/8
Թղթադրամ	177 1/2	Նաբոլէոն	87 3/8
Պղինձ ոսկի	177	Անգղ. լիրա	109 3/8

Ամերիկայի միսիոնարաց ընկերութեան կողմէն
Խմիւգիւր ձ. Ք. կրկին

ԿՈՍՏԱՆԴԻՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ
Զագմագճըլար, Յակորեան խան, Թիւ 12.